

Mooie elektronische diensten

Frank den Hollander f.j.den.hollander@ub.rug.nl
 Kristien Piersma k.i.piersma@rc.rug.nl

Fotografie: Gerhard Lugard

Henk Ellermann

De afdeling Bibliotheekvoorzieningen van de Groningse Universiteitsbibliotheek houdt zich bezig met ICT-innovatie. Daarnaast verzorgt de afdeling het beheer van een aantal repositories: digitale archieven van elektronische publicaties. Henk Ellermann is het kersverse hoofd van deze jonge afdeling.

het interview

Ik kom uit de Zuidoosthoek van Drenthe, uit Erica, net als Daniël Lohues. Ik heb in Groningen Cognitieve Psychologie gestudeerd. Tijdens mijn studietijd heb ik ook de eerste computer gezien. Ik heb hier veel bij de afdeling Methodologie gezeten. Dat ging over onderzoeksdesign, het verwerken van gegevens, dus je moest regelmatig ook naar het RC om daar leuke dingen mee te doen. In 1985 ben ik afgestudeerd. Di-

rect daarna ben ik naar Eindhoven gegaan. Daar is mijn carrière begonnen, als je het zo wilt noemen. In Eindhoven deed ik onderzoek naar het gebruik van sprekende computers in het aanvankelijk leesonderwijs. De resultaten waren over het algemeen redelijk bedroevend, in die zin dat het niet zo heel veel uitmaakte, behalve dat je bij een aantal gevallen kon zien dat kinderen die specifieke zwaktes hadden in het lezen er toch baat bij hadden wanneer er in elk geval spraak bij kwam en je die oefeningen op een goede manier structureerde.

Dat project heeft vijf jaar gelopen en heeft geleid tot mijn promotie, op een psychologisch onderwerp dus, maar ook met een stuk ICT erbij, omdat je geen leger programmeurs tot je beschikking had en

zelf ook moest programmeren om die oefeningen te maken. Ik ben dus min of meer uit nood geboren in de ICT deden.

Internet

In die tijd kwam ook het internet voor het eerst op, een hele uitdaging want je had nog geen webbrowsers en dat soort dingen. Mijn belangrijkste prestatie was dat ik me wist te abonneren op een nieuwsbrief waar je dagelijks een belediging toegestuurd kreeg. Het was meer *spielerei*, maar het heeft wel meteen mijn interesse gewekt, en vanaf dat moment heb ik alles wat met internet te maken had, zowel de techniek als de impact die het had, proberen te volgen.

Wat er toen ook was: Fidonet. Daar kon je een *bulletinboard* sy-

steem (BBS) opzetten. Ik heb een eigen BBS opgezet op het gebied van elektronisch publiceren. De combinatie van meedoen met dit soort initiatieven en knutselen aan de techniek, zowel software als hardware, was leuk. Dat heb ik ook volgehouden na mijn verhuizing naar de Open Universiteit in Heerlen. Ik deed daar onderzoek naar het gebruik van telematica in het afstandsonderwijs; met de toen opkomende modems kon je zorgen dat de studenten contact hadden met de instellingen.

Ik raakte betrokken bij een initiatief om een elektronisch tijdschrift op het gebied van cultuur op te zetten, NoPapers heette dat. Daar ben ik begonnen boeken te recenseren op het gebied van computers, later uitgebreid tot een heel breed scala aan onderwerpen. Daardoor kwam ik in contact met verschillende uitgevers. Die zagen zich toentertijd voor het probleem gesteld zich te presenteren op het internet, daar kwam werk uit voort. Ik ben toen min of meer zelfstandig begonnen, heb plannen geschreven, hier en daar zelfs een website gemaakt. En die interesse voor het internet heeft erin geresulteerd dat ik bij een van die uitgevers, Pim Hoets, een boek heb geschreven over internet. Een soort gebruikershandboek.

Vervolgens ben ik bij de Universiteit Twente terechtgekomen, heb daar onderwijs gegeven op mijn eigen vakgebied, Cognitieve Psychologie, voor eerstejaarsstudenten, en Informatiekunde voor gevorderden. Dat was weer een tijdelijk contract, daarna ging het weer op de oude voet door. Stukken schrijven voor computerbladen, de uitgeverij, ik heb bijvoorbeeld een poos bij Academic Service gewerkt. Maar dat redactiewerk voor een uitgever lag me niet zo, merkte ik; ik ben eigenlijk een ontzettende sloddervos. Bovendien was het ontzettend eenzaam werk. Dus toen ben ik weer

rond gaan kijken en in 2002 ben ik voor het eerst de bibliotheekwereld binnengestapt, bij de Erasmus Universiteit.

Electronic publishing

Daar ben ik projectleider van het EEPI geworden, het Erasmus Electronic Publishing Initiative, en mijn taak was om een repository systeem op te zetten en ervoor te zorgen dat van alle teksten zoveel mogelijk een elektronische versie beschikbaar was. Dat was leuk werk, en dat verbaasde me zelf een beetje, omdat ik nogal huiverig was om in de bibliotheekwereld te gaan werken. Het heeft toch het aureool van een vrij stoffig geheel, en als je de eerste keer zo'n bibliotheek binnenstapt dan schrik je ook: de mensen die er zitten en er werken, het is stil, haast verlegen, bedeesd, afstandelijk, ik weet het niet precies.

Rotterdam liep op het terrein van elektronisch publiceren helemaal achter, de repositories moesten nog helemaal ingericht worden, en je moest de mensen zover krijgen, de faculteiten, om ook publicaties aan te leveren. Dat was juist ontzettend leuk: je mocht je bezighouden met de techniek, en je kon de boer op in de faculteit. Je kon daadwerkelijk overleggen met de onderzoekers, waar ze mee bezig waren, en dat leidde tot hele leuke gesprekken.

De techniek is opgezet en binnen elke faculteit kwam een kleine commissie of contactpersoon om te zorgen dat die documenten binnenkwamen, dat er iets van kwaliteitscontrole was. En om te zorgen dat het een onderdeel werd van de taak van de vakreferenten in de bibliotheek, want die publicaties moeten toch beschreven worden, en gecontroleerd.

Het was een hele klus, het project werd ook steeds groter. Inmiddels is het afgelopen en het heeft ertoe geleid dat er nu binnen de Rotterdamse bibliotheek een unit staat,

die DEAR heet. Daar worden documenten verworven, websites ontwikkeld etc.

DARE

Het allerleukste in al die tijd was het ontstaan van DARE. Dat is een landelijke organisatie waarin de universiteitsbibliotheken samenwerken om een nationale infrastructuur voor elektronisch publiceren op te zetten. Toen ik in het begin met die materie bezig was, voelde ik me vrij geïsoleerd, maar toen DARE loskwam en andere UB's iets dergelijks wilden gaan doen, zijn er heel veel samenwerkingsverbanden opgericht, vele werkgroepen, waar we altijd hartstochtelijk aan mee hebben gedaan. En nu zit ik hier dus in Groningen bij de Afdeling Digitale Bibliotheekvoorzieningen, en ook daar houden we ons momenteel voor een groot deel met DARE-projecten bezig.

DARE heeft de muren tussen de bibliotheken duidelijk opengemaakt. Er wordt overlegd, er worden standaarden afgesproken en er worden gezamenlijke diensten ontwikkeld. Een van die projecten is bijvoorbeeld Keur der Wetenschap. Hierin worden de publicaties van de toponderzoekers bij de verschillende universiteiten verzameld, lokaal in de repositories opgeslagen en centraal op een website gepresenteerd. Dat zal halverwege dit jaar af moeten zijn.

Hoe staat het er Groningen voor, met het elektronisch publiceren? Groningen is een merkwaardig geval. Ze liepen voorop met het aanbieden van elektronische dissertaties, en de presentatie ervan op het web is ook voorbeeldig, maar behalve die dissertaties was er verder niet zo heel veel. In Rotterdam was het iets makkelijker: je hebt geen faculteitsbibliotheken, alles zit op een campus, dus de wegen zijn wat korter. Dat maakt

> Als je de eerste keer zo'n bibliotheek binnenstapt dan schrik je <

dat werk hier wat moeilijker. Nu hebben we wel een kans als straks METIS hier wordt ingevoerd, een centraal registratiesysteem van onderzoeksresultaten. Dat is voor het eerst een systeem dat verband houdt met het elektronisch publiceren, dat universiteitsbreed gebruikt gaat worden en waarbij dus per onderzoeksgroep en per faculteit moet worden afgesproken wie de onderzoeksgegevens invoert. Nu is het een lappendeken, iedereen doet het op een verschillende manier. Sommigen maken gebruik van OZIS, de officiële voorganger van METIS, maar andere faculteiten slaan publicaties op in Reference Manager of maken een lijstje in Word, met alle beperkingen van dien. METIS is een redelijk handig vehikel om dat allemaal voor elkaar te krijgen. Daarmee kun je in ieder geval aangeven wat voor onderzoek er gaande is, wat voor projecten, welke onderzoeksprogramma's er zijn, de

bereikte resultaten, welke mensen doen er aan mee, en wat is er over gepubliceerd.

Mooie diensten

Met name dat laatste geeft ons de mogelijkheid om ervoor te zorgen dat van die publicaties zoveel mogelijk de fulltext in onze repositories komt. En dat is niet alleen maar om die repositories vol te krijgen, maar als we al die gegevens hebben, kunnen we diensten aanbieden die nuttig zijn voor onderzoekers. De faculteiten hoeven daar niet veel voor te doen. Het enige wat ze moeten doen is de documenten aan te leveren.

De upload van de fulltext proberen we zo simpel mogelijk te maken, door een formulier op het web waarmee de basisgegevens en de file kunnen worden opgestuurd. Dat betekent dat je één centrale invoer hebt en achteraf de gegevens kunt corrigeren en synchroniseren tussen verschillende systemen. Hier op de UB zal

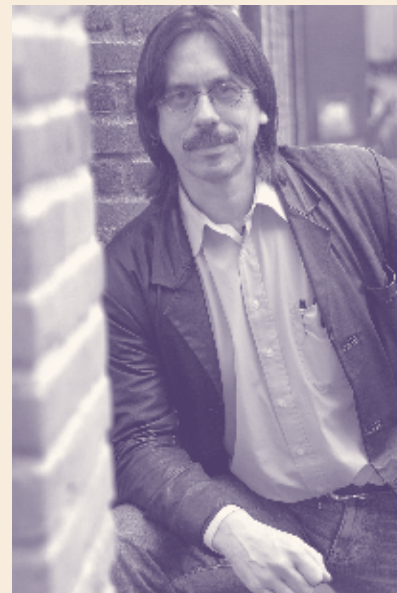
ook de verdere beschrijving van de gegevens moeten plaatsvinden, de vakreferenten zullen die documenten eigenlijk ook voor hun neus moeten krijgen en er de relevante codes aan moeten hangen.

We willen dat al die informatie-systemen bij ons in de afdeling DB terechtkomen; als we alle informatie waarover de bibliotheek maar beschikt in één afdeling bij elkaar kunnen krijgen, kun je al die gegevens uit al die systemen gebruiken voor het maken van mooie diensten. Mooie diensten is het uiteindelijke doel; we zijn een dienstverlenende afdeling. Je moet dan niet alleen denken aan lijstjes van simpele publicaties, maar ook aan zaken als het presenteren van CV's van auteurs en het koppelen daarvan aan documenten die je in onze repositories en andere repositories wereldwijd hebt.

De toegang tot de informatie is ook van groot belang. Daar hebben we op dit moment de Metalib en SFX-technologieën voor, want heel veel informatie bevindt zich helaas nog achter gesloten deuren, je moet bijvoorbeeld betalen. Maar met behulp van deze technologie kun je in ieder geval deze rechtstreekse link naar de informatie bij een uitgever openknippen en zien of je in je eigen instelling nog een versie of een kopie van dat document hebt waar je de gebruiker dan naartoe verwijst. Die linking technologie is een belangrijke basis voor de dienstverlening die we gaan ontwikkelen. Daar zijn we nu redelijk ver mee.

Hoe komt het publiek bij de informatie in al die repositories?

We proberen alle wetenschappelijke literatuur zoveel mogelijk aan het publiek ter beschikking te stellen. Open Access is een naam voor dit streven, en het publiek, dat is iedereen, ook zij die niet betalen aan de uitgevers! Wetenschaps-

journalisten, studenten van elders, die moeten ook toegang kunnen krijgen tot wetenschappelijke informatie.

Het is een van die gevechten die we in feite aangaan. De uitgevers vormen een probleem. Nu is het, als iemand een artikel schrijft, de gewoonte dat hij dat aan een uitgever geeft en die beheert dan vervolgens het copyright. Steeds meer uitgevers zijn nu echter bereid een beetje af te zien van dat copyright om gebruik binnen repositories toe te staan. Elsevier staat het nu bijvoorbeeld toe om de versie die je hebt opgestuurd naar het tijdschrift, de voorlaatste

versie zeg maar, in je repository te plaatsen. Wat zij dan nog doen zijn kleine correcties in de tekst, de lay-out veranderen, en dat plaatsen ze dan op hun website. Dat betekent dat we in elk geval van een redelijk groot aantal artikelen ook een elektronische versie in onze repositories kunnen plaatsen, en voor het publiek vrij beschikbaar maken.

Ik heb ook regelmatig contacten met mensen die een bedrijfje beginnen, van die high tech starters bijvoorbeeld, die leven op kennis, moeten heel goed op hoogte blijven van hun eigen vakgebied. Ze zitten buiten de universiteit, hebben geen toegang tot heel veel literatuur die hier is. Voor hen is het van groot belang dat veel van dit soort materiaal ook voor hen beschikbaar is. En dan heb ik het nog niet eens over de Derde Wereld, waar nogal wat instellingen zitten die gewoon de contracten met die uitgevers niet kunnen betalen. Ook die kunnen op deze manier toegang krijgen.

Het is dus mooi werk wat wij doen, want je streeft hier een redelijk nobel doel na!

Maar hoe kunnen gebruikers in al die repositories nu vinden wat ze zoeken?

Binnen de beweging van de repositories zijn er nogal wat initiatieven om zoekmachines op te zetten

die zich alleen tot die repositories beperken. Met zo'n zoekmachine krijg je een lijst van documenten met verwijzingen naar de repository waar het instaat, en zo kom je er vrij gemakkelijk bij. Of dat nodig blijft is een beetje de vraag, omdat zoekmachines die voor het brede publiek beschikbaar zijn, zoals Google, ook steeds beter bij deze informatie kunnen. Google ziet ook wel in dat het af en toe makkelijk kan zijn je te beperken tot wetenschappelijke informatie, en zo zijn ze met Google Scholar iets vergelijkbaars aan het doen, alleen nog iets breder, omdat zij ook bij sommige uitgeverijen terecht kunnen.

Er zijn ook webportals voor specifieke doelgroepen, waarin je van tevoren selecteert welke delen van repositories van belang kunnen zijn, volgens een thema, zoals bijvoorbeeld duurzaamheid en milieu, waar we nu mee bezig zijn in het project NorthSee. Dat wordt dus een soort startpagina met informatie en links naar de relevante literatuur.

Hoe ziet in dit licht de toekomst van de bibliotheek eruit?

Je ziet steeds meer dat de taken van bibliotheken gaan verschuiven. De bezoekersaantallen lopen terug, steeds meer documenten worden via het web bereikt. Een van de mooiste kenmerken van

informatie die online beschikbaar is, is dat de schotten tussen de informatiebronnen poreus worden. Het wordt dus veel eenvoudiger om allerlei informatiebronnen met elkaar te combineren, met name informatie die voor onderzoek en onderwijs relevant is. Dat is meer dan wat er aan boeken en artikelen wordt geschreven, dat zijn ook onderzoeksrapportages, voortgangsrapporten, video-opnames, PowerPoints en datasets. Je moet eigenlijk niet meer spreken over bibliothecaire diensten maar over dienstverlening voor wetenschappelijke communicatie.

De technische expertise en de kennis over de soort van informatie zal groter worden op den duur, en de bibliotheken moeten veel meer dan tot dusver is gebeurd, aanhaken bij wat er in het onderzoek en onderwijs daadwerkelijk gebeurt.

Het is nog een lange weg. Ook in onze afdeling zelf zal de kennis en expertise verder moeten worden ontwikkeld, ook op het gebied van communicatie naar mensen binnen en buiten de universiteit. We staan echt aan het begin wat dat betreft. En er moeten nog veel problemen uit de weg geruimd worden, bijvoorbeeld op het gebied van copyright.

De belangrijkste taak van de DB zal zijn dat we niet verzuipen in systemen en het runnen van projecten, maar dat we tijd en ruimte over houden om innovatief bezig te zijn, en dan vooral rondom het thema XML: documenten in een gestructureerder formaat opslaan, en op basis daarvan verfijnde zoekmogelijkheden en visuele presentaties kunnen maken, en ook de relaties tussen documenten eens op een fatsoenlijke manier op het web kunnen presenteren.

het interview

Links

- Informatie over de werkzaamheden van de afdeling Digitale Bibliotheekvoorzieningen: www.rug.nl/bibliotheek/locaties/ub/afdelingendiensten/ondersteunendediensten/afdelingDB
- Informatie over het DARE project: www.rug.nl/Bibliotheek/catalogiBestanden/elekPubRUG/dare
- NorthSee, een van de DARE-projecten: www.rug.nl/bibliotheek/informatie/dienstenprojecten/projecten/northsee
- DigiLib, het (Engelstalige) weblog van de Afdeling Digitale Bibliotheekvoorzieningen: db.weblog.ub.rug.nl/